

TEMEL DİL BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE DİL BİLGİSİ ÖĞRENME ALANININ YERİ, İŞLEVİ VE ÖĞRETİMİ: BÜTÜNLÜK İLKEİ VE TÜMEVARIM YÖNTEMİ EKSENİNDE TEMATİK BİR YAKLAŞIM

Doç. Dr. Ali Göçer
ERÜ Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi Bölümü
Kayseri
gocer@erciyes.edu.tr

Özet

Bu araştırmanın amacı, temel dil becerilerinin geliştirilmesinde dil bilgisi öğrenme alanının yeri, işlevi ve öğretimi üzerinde durmaktır. Bu amaçla, dil eğitiminde önemli olan bütünlük ilkesi ve tümevarım yöntemine yönelik açıklamalarda bulunulmuştur. Bu çerçevede, Türkçe eğitimi etkinliklerinin planlanıp yürütülmesi sürecinde bütünlük ilkesi ve tümevarım yönteminin tercih edilmesinin öğrenci kazanımlarına ve dil eğitimindeki işlevlerine işaret edilmiştir. Ayrıca, dil eğitiminde göz önünde bulundurulması gereken ilkeler ve tematik bir anlayış ekseninde hareket edildiğinde hedeflenen kazanımlara ulaşmada daha fazla avantaj sağlayacağı vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe, dil becerilerinin gelişimi, dil bilgisi öğretimi, yaklaşım, ilke ve yöntem.

THE PLACE, FUNCTIONS AND TEACHING OF GRAMMAR LEARNING AREA IN THE DEVELOPMENT OF BASIC LANGUAGE SKILLS: A THEMATIC APPROACH IN THE INTEGRITY PRINCIPLE AND INDUCTION METHOD AXIS

Abstract

The purpose of this study is to stand on place, function, and teaching of grammar in the development of basic language skills. For this purpose, descriptions have been made for the integrity of the principle and the method of induction that is important in language education. Within this framework has been pointed out integrity policy and the inductive methods that preferred on student acquisitions and functions in language education in the process of planning and conduct of training activities of Turkish education. In addition, has been emphasized will bring more advantages in terms of targeted acquisitions the understanding of the principles and thematic axis should be considered in language training.

Key Words: Turkish, development of language skills, grammar teaching, approaches, principle and method.

GİRİŞ

Türkçe öğretimindeki eski uygulamalarda geleneksel ve davranışçı yöntemlerin uygulandığı, yeni Türkçe öğretim programında ise yapılandırıcı yaklaşımın yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Yapılandırıcı Türkçe öğretimiyle öğrencilerin dil, zihinsel, bireysel ve sosyal becerilerini geliştirmeye ağırlık verilmiştir. Böylece, ülkemizin geleceğine yön verecek olan bireylerin okuyan, anlayan, düşünen, araştıran, sorgulayan, sorun çözen, dil, zihinsel ve sosyal becerilerini geliştiren, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanan niteliklerle yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Güneş, 2013_a: 76).

Okullarda verilen dil eğitiminin temel amacı, öğrencilerin buldukları sınıf seviyesinin kazanımlarına uygun olarak okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerini kazandırmak ve etkili bir şekilde kullanmalarını sağlamaktır. Dil bilgisi öğretimi çalışmaları da bu temel amaca ulaşılabilmede gerekli bilgi ve becerileri kazandırma gayesiyle yürütülmesi gerekmektedir. Yani dil bilgisi öğretimi başlı başına bir amaç değil, dilin

kurallarının kazandırılmasıyla becerilerin etkin kullanılmasına aracılık edecek önemli bir araçtır. Bu açıdan dil bilgisi konu ve kuralları öğrenme ve öğretme süreci etkinlikleri içerisinde becerilerden kopuk ve soyut dil alıştırmaları şeklinde değil, dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin etkin kullanımına hizmet edecek bir amaç ve işlevde öğrenilmesi sağlanmalıdır. Kısaca tekrar etmek gerekirse, Türkçe derslerinde dil bilgisi alanı bir amaç değil, dil becerilerinin kazanılmasında ve etkin kullanımında işlevi sezdirilecek farkındalık kazandırılacak bir rezerv alandır.

Dil bilgisi, ilke ve kurallar, eğitsel etkinlikler, konuşma ve yazma sanatı, dil teorisi, dili gözleme aracı, açıklayıcı, süreçsel ve koşul bilgileri gibi farklı yönlerden ele alınmaktadır (Güneş, 2013, 173). Dil bilgisi, kısaca bir dili ses, şekil ve cümle yapıları bakımından inceleyip bunlarla ilgili kuralları tespit eden bir bilim dalı olarak tarif edilebilir. Dil bilgisi öğretimi ise, dilin ses, şekil ve cümle yapılarını birtakım yöntemler kullanarak öğrencilere sezdirme ve bu yolla onların dili etkili, doğru ve düzgün kullanmalarını sağlamaya yönelik etkinlikler yapma sürecidir (Dolunay, 2010: 277).

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı, Türkçe öğretimi çalışmalarında yer verilen dil bilgisi öğretiminde yaklaşım ve yöntem konusuna dikkat çekmek ve temel dil becerilerinin geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen etkinliklerde dil bilgisi öğrenme alanının temel işlevini vurgulamaktır. Dil becerilerinin etkin kullanımı için dil bilgisi kurallarının ezberden kaçınılarak işlevsel ve uygulamalı olarak sezdirilmesinin önemine dikkat çekmenin ön planda olduğu bu çalışmada temel amaç doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Dil bilgisi konu, kavram ve kurallarının öğretiminde hangi yaklaşımla hareket edilmelidir?
2. Dil bilgisi konu, kavram ve kurallarının öğretimi ve kavratılması çalışmalarında takip edilmesi gereken yöntem ve teknikler nelerdir?

YÖNTEM

Bu çalışma, literatür taraması yapılarak oluşturulmuş bir alanyazın derlemesidir. Konu ile ilgili alanyazında ulaşılabilen önemli kaynaklardan elde edilen bilgilerle çalışmanın ana hatları oluşturulmuş; ele alınan konu, kişisel görüş ve değerlendirmelerle açıklanmaya çalışılmıştır.

TÜRKÇE DERSİNDE DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNİN AMAÇ VE ÖNEMİ

Dil bilgisi bir dilin sesleri, sözcük türleri, bunların yapıları, tümce olarak dizilmeleri ve tümce içindeki görevleri, çekimleriyle ilgili kuralları inceleyen bir bilimi dalıdır (Göğüş, 1978: 337). Vardar (1998: 76) dil bilgisini, bir dilin işleyişini ve sunduğu düzeni ortaya koyan, özellikle de biçimbilimle söz dizimi kapsayan, dilsel kullanımın kimi yönlerini kurala bağlamayı amaçlayan buyurucu ve kuralcı inceleme olarak tanımlamaktadır. Göğüş'e göre, gençlerin dinlediklerini ve okuduklarını anlamalarında, konuşmalarında, yazmalarında görünen yetersizlikler ve dil yanlışları, genellikle dil bilgisi eğitiminin eksikliğine bağlanır ve bunların giderilmesi için daha çok dil bilgisi öğretmek gerektiği sanılır. Oysa bu kanı yanlıştır: okuduğunu, dinlediğini anlamak apayrı bir eğitim ister. Anlatım yanlışları, dilin çeşitli yönlerindeki eksik eğitimden ileri gelir. Dilin kuralla öğrenilmediği, tersine, kuralın dili öğrenirken kazanıldığı bir gerçektir (1978: 337-338). Bu açıdan dil bilgisi öğretimi sırasında dilbilgisel yapıyı söyleyip açıklamasının yapıldığı ve örneklerle öğretilmeye çalışıldığı tümdengelim yöntemi terk edilmelidir. Bunun yerine, dilin yapı ve kurallarının işlevleri, becerilerin kazandırılması etkinlikleri içerisinde sezdirmeye; kural ve yapının metin içerisinde bulunma nedeni, metne yaptığı katkı vb. işlevsel niteliklerinin kazandırılmasının öncelendiği tümevarım yöntemine ağırlık verilmesi gerekir. Bu yaklaşım, dilin kullanımında önemli bir yeri olan dil bilgisi öğretiminin amaç olarak görülmesinin terk edilerek araç olduğu gerçeğiyle ele alınıp işlenmesi anlayışının da kabul görmesinin bir göstergesi olarak düşünülmelidir.

Dil bilgisi eğitimi ve öğretimi kuramsal bilgiler veren bir konu alanı değildir. Amaç, öğrenciye birtakım tanımlar ve kurallar bellek de olamaz. Bu öğretimle birey; ana dilin canlılığını, anlatım gücü ve olanaklarını görerek ondan sözlü ve yazılı anlatımda yeterince yararlanabilmelidir. Böylece bilginin kaynağı olan cümle kavranarak cümleyi oluşturan kurucular, sözcük öbekleri, sözcükler ve sesler tanınmalıdır. Öğrenciler Türkçenin kullanımını öğrenerek dilin birimleriyle anlam arasındaki ilgiyi kavramalı; sağlam anlatımın ne olduğunu sezerek dili o yönde kullanmaya yönelmelidirler (Sağır, 2002: 32).

Güneş'e göre, yapılandırıcı dil yaklaşımına göre dil bilgisi öğretiminin amacı, dil becerileri, iletişim, anlama, etkileşim, işlevsellik, kavramları ve zihinsel becerileri geliştirme olarak ele alınmaktadır. Bu anlayış dil bilgisi öğretimi amaç olarak değil, çeşitli becerileri geliştirmek için araç olarak ele almaktadır. Yapılandırıcı yaklaşımına göre dil bilgisi öğretimi, öğrencinin dil ve zihinsel becerilerini geliştirmek, anlamak ve anlamı aktarmak için yapılmalı, dil bilgisi yararlı ve işlevsel olmalıdır. Bu nedenle dil bilgisi öğretimi katı kuralları içermemelidir (2013_a: 274-277). Demirel ise, dil öğretimindeki çağdaş gelişmeler doğrultusunda dil bilgisi öğretiminin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır (2002: 114):

- Öğrencilerin bilinçaltı yapılarını bilinç seviyesine çıkarma ve bunları kullanım alanına getirme,
- Dilin işleyiş düzenini öğrencilere kavratma,
- Öğrencilerin bir iletişim aracı olarak dili doğru ve etkili bir biçimde kullanmalarını sağlama.

Dil becerilerinin etkin kullanılmasında dil bilgisi kurallarına hâkimiyetin önemi büyüktür. Bireyin dil bilgisi alanına hâkim olması sadece dilin kuralları bilgisine sahip olması demek değil, aynı zamanda dilin imkân ve sınırlarının da farkına varabilme anlamına da gelmektedir. Bir başka ifadeyle, anlama ve anlatma becerilerini etkin ve işlevsel bir şekilde kullanabilmek, dilin kurallarını özümsemeye, temel yapılarının işlevlerini içselleştirmeye ve sahip olduğu imkânlarını en üst seviyede kullanabilme yeterliğine bağlıdır. Anlama ve anlatma becerilerini etkin kullanabilmekle kendini gösteren dil bilgisi öğrenme alanı önemli bir rezerv alandır. Bu rezerv alanın farkında olma ve yerine ve ihtiyaca göre başvurarak dili güzel ve etkin bir şekilde, işlevsel olarak kullanabilmek her bireyin amacı olmalıdır. Yalçın'a göre, bireyin edindiği dil becerilerini davranışlarına yansıtılmasını sağlayacak bir dil öğretimi verme (2002: 34) önemlidir. Bu açıdan bakıldığında dil bilgisinin önemi net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dil bilgisi konu ve kurallarının öğretimi teorik değil, metinden hareketle ve dil bilimsel yapının işlevinin sezdirilmesi, içinde bulunduğu bağlam içerisinde üstlendiği görevi göstermeye dayalı işlevsel dil bilgisi öğrenimine ağırlık verilmelidir. Öğrenci bu şekilde dil bilgisi konu ve kurallarını işlevine dayalı olarak anlayıp kavrayabilecek; temel dil becerilerini etkin kullanmak için kavradığı kural bilgisinden yararlanabilecektir. Bu yeterlik durumu ise bireyin günlük yaşam durumları içerisinde dilin temel becerilerini etkin kullanarak yaşam kalitesini arttırabilecektir.

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE İLKE, YAKLAŞIM VE YÖNTEM BİLGİSİ

Türkçe derslerinde dil bilgisi öğrenme alanı, -geçmişten gelen bir alışkanlıkla- becerilerin geliştirilmesi sürecindeki etkinlikler içerisinde sezdirme anlayışı benimsenmemiş, ayrı bir dersmiş gibi ezberle dayalı anlatımlarla tanım/kural-örnek odaklı bir öğretim yapılagelmiştir. Bu öğretim yaklaşımında öğretmen geleneksel uygulamayla önce tanıyı vermekte, sonra örnekler üzerinden kural ezberletilmeye çalışılmaktadır. Oysa işlevsel dil bilgisi öğretiminde öğretmen metin üzerinde dil bilgisi unsuruna işaret edip ipucu vererek o unsurun işlevini sezdirmeye çalışması gerekmektedir. Metin temelli dil bilgisi öğretiminde öğretmen ipucu veren öğrenci sonuca giden konumundadır. Kavradığı dil bilgisi unsuruna yönelik olarak kurala varan öğrencinin, en son olarak tanıyı da kendisinin yapmasının ipuçlarını öğretmenden almış olacaktır. Yani öğretmen dil bilgisi unsurunun tanımını en başta kendisi yapma yerine, etkinlikler içerisinde yapacağı rehberliğiyle öğrencilere bulduracak, öğrencilerin keşfetmesini sağlayacaktır.

Onan (2012_a: 75), öğrenilen dil kurallarının okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerinin gelişimine katkıda bulunmasının hedeflendiği yapılandırmacı yaklaşımda, dil bilgisi kurallarının ezberletilmesi yerine çeşitli etkinliklerle sezdirilmesi gerektiğini; dil merkezli iletişim ortamlarında çocuğa yararlı olabilecek şekilde yapılması savunulduğunu ve dilin etkileşimsel olarak öğrenildiği düşüncesinden hareketle, dil bilgisi öğretiminde işlevselliğin ön plana çıkarıldığını belirtmektedir. Kürşad da (2012: 107), yapılandırmacı dil öğretim yaklaşımının, dil bilgisi öğretiminin anlamak ve anlamı aktarmak için yapılması gerektiğini, bu süreçte dil bilgisini öğretmek başlı başına bir amaç olmaması ve dil bilgisi herhangi bir şeyi anlamak, bir anlamı aktarmak ve iletişim kurmak için kullanılması gerektiğini aktarmaktadır.

Demirel, dil bilgisi öğretimiyle ilgili başlıca ilkeleri şu şekilde sıralamaktadır (1999: 76-78):

- Dil bilgisi öğretiminde tümevarım yöntemi kullanılmalıdır.
- Dil bilgisi kuralları sözden ve yazıdan ayrı, hazır sonuçlar olarak öğretilmez, böyle bir öğretim, dil kurallarını ezberlemeye alıştıran, uygulama gücü kazandırmaz.

- Yalnız dil bilgisi kurallarının öğretimiyle yetinilmez, bunların öğrencide birer beceri ve alışkanlık durumuna gelmesi için alıştırmalar yaptırılmalıdır.
- Dil bilgisinin bütün sorunları yalın değil, cümle içinde ele alınmalıdır. Çünkü düşüncelerimiz, cümle olarak biçimlenir ve cümle olarak anlatılır, sorunlar da biçimlenmelerde cümle içinde belirir.
- Dil bilgisi gözlemleri, alıştırmaları seçki yazarların eserlerinden alınan parçalar, konuşmalarda geçen sözden incelenecek örnekleri oluşturmalıdır.
- Dil bilgisi kuralları dilde yaşar ve dilin kullanımını düzenler. Bu nedenle dil bilgisi dersi, dilin incelendiği okuma dersine ve dilin kullanıldığı anlatım etkinliğine kendiliğinden bağlıdır. Öğretmen, dil bilgisi çalışmalarını, okuma ve anlatım etkinliklerine, gözlem, sorun bulma, alıştırmaya, uygulama ve yanlışları düzeltme yönlerinden bağlamalıdır.

Türkçe derslerinde dil bilgisi konu ve kurallarının öğretiminde amaca hizmet edecek yöntemlere başvurularak sürece yön verilmesi büyük önem taşımaktadır. Ancak, dil eğitimi etkinlikleri yürütülürken dil bilgisinin işlevi düşünülmemesi ve yanlış bir anlayışla hareket edilmesi göz önünde bulundurulmamaktadır. Bunun sonucunda da dil bilgisi öğrenme alanı işlev görececek bir araç olmaktan çıkıp soyut dil alıştırmalarıyla ezberlenmesi amaçlanan bir bilgi alanı hâline dönüşmektedir. Hâlbuki dil bilgisi konu ve kuralları öğrencilere öğretilerek ezberletilecek bir alan değil; dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini etkin bir şekilde kullanılmasında başvurulacak bir alandır.

Bu şekilde bir amaç ve anlayışla kavratılmaya çalışılan dil bilgisi konu ve kurallarının dil eğitiminde hangi yaklaşım, yöntem ve uygulamalarla yapılacağına önemi büyüktür. Aşağıda dil eğitiminde göz önünde bulundurulması gereken yaklaşım, ilke ve yöntem konusunda açıklamalar yer almaktadır.

Türkçe Dersi ve Bütünlük İlkesi

Türkçe öğretiminde anlama ve anlatma etkinlikleri gerçekleştirilirken belirlenen hedeflerin göz önünde bulundurulur. Etkinliklerin gerçekleştirilmesi sırasında yazım, noktalama, sözcük bilgisi, cümle bilgisi, doğru söyleyiş özellikleri vb. bilgi ve beceri alanlarıyla iç içe yürütülür ve bütünlük anlayışıyla tasarlanmış çalışmalarla desteklenir. Dil bilgisi öğretimine yönelik çalışmalar muhakkak okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerinin etkinlikleri içerisinde birlikte, iç içe, yeri ve zamanı geldikçe bütünlük anlayışı içerisinde yürütülür. Dil bilgisi öğretimi müstakil bir ders içerisinde tanım verilip örneklerle pekiştirilen bilgi öncelikli tüm dengeli yöntemle gerçekleştirilmemelidir.

Güneş (2013_a: 274-275), yapılandırmacı yaklaşımda dil bilgisi öğretimine gelişimsel ve etkileşimsel olarak yaklaşıldığını belirtmekte, çocuğun geniş bir süreçte çeşitli etkileşimlerle dilin kurallarını kavradığını ve dili kullanmayı geliştirdiğini açıklamakta; dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini geliştirmesi üzerinde durulduğunu belirtmekte ve dil bilgisinin yararlı, açık ve işlevsel olmasına işaret etmektedir.

İşlevsel dil bilgisi, bir dilin görev ve anlam elemanlarının belli bir metin parçasında kullanımını, niçin seçildiklerini, hangi işlevleri yerine getirdiğini tespit etmeye çalışır (İşcan, 2007: 2). Bu açıdan dil bilgisi konu, kavram ve kurallarını kavratma etkinlikleri müstakil dersler planlayarak ayrı bir dersmiş gibi gerçekleştirilmemeli; okuma, yazma, dinleme ve konuşma etkinlikleri içerisinde sezdirilmeye çalışılmalıdır. Yaman'a göre, dil bilgisi öğretiminde kurallara ve kavramlara ilişkin bilgiler, örnek cümlelerden hareketle öğrencilere buluş yoluyla öğretim stratejisi kullanılarak sezdirilebilir. Örnek cümlelerden kural ve kavramlara ait bilgiyi keşfeden öğrenciler, ezbere öğrenmek yerine kavramlar arası ilişkileri görerek bilgi edinmiş olur (2009: 5). Onan da anlama ve anlatmanın tam ve kusursuz olmasını sağlamak için dil bilgisini bir araç olarak kullanılmasını, Türkçe öğretiminde dil bilgisi çalışmalarını bir amaç hâline getirilmemesini (2012_a: 77) vurgulamaktadır.

Dil bilgisi kurallarının işlevleri sezdirilmeden ve metinden uzak bir öğretim biçimiyle tanımdan kurala ezberletilmesi, öğretilen bilgilerin fonksiyonel kullanılmamasını ve dolayısıyla dilin etkin kullanılmasına yönelik amaç ve kazanımlara ulaşılamaması sonucunu doğurmaktadır. Kazandırılması amaçlanan dil bilgisi yapısının metin üzerinden öğrencilere sezdirilmesi, metindeki farklı yapıların öğrencilere buldurularak kavramalarının süreci işletilmesi önemlidir. Dil bilgisi öğretimi, Türkçe dersinin konuları içinde ve becerilerin geliştirilmesi etkinlikleriyle birlikte yürütülmesi, onlarla iç içe işlenmesi gereği göz önünde bulundurularak gerçekleştirilir. Dil

bilgisi öğretimi çalışmalarında öğrenciler bilgiyi hazır bulmamalı, bilgi ve kurallara öğretmenin rehberliğinde, öğrenci merakını canlı tutarak araştırma ve inceleme çalışmalarının gerçekleştirildiği buluş yoluyla öğretim yaklaşımıyla kazandırılmaya çalışılmalıdır. İşlevsel dil bilgisi öğretiminde, konu ve kurallar somut örneklerle zenginleştirilerek öğrencilerin kuralı sezme, kurala varma, dil bilgisel yapıyı/kuralı kavrama ve en son tanımla oluşturma uygulamalarıyla gerçekleştirilmesi hedeflenmelidir.

Türkçe dersi bilme ve bilgiye sahip olma dersi değil, kavrama, bilgiyi kullanma ve bilgiyi beceri olarak sergileme dersidir. Nasıl ki resim, müzik gibi uygulamalı derslerin gerektirdiği beceriler sözlü anlatımla olmuyor, uygulama gerektiriyorsa, Türkçe dersinde beceri kazandırma işi de metin üzerinden yürütülecek uygulama çalışmalarını gerektirmektedir. Kısaca söylemek gerekirse, Türkçe dersinde kazandırılması hedeflenen kazanımlara metin aracılığıyla, metin üzerinde gerçekleştirilecek etkinliklerle ulaşılabilir.

Bütünlük ilkesi denildiğinde;

- *Bilgide bütünlük* (eski-yeni bilginin birbirini tamamlaması),
- *İşlenecek konu ve kazandırılacak becerilerde bütünlük* (anlama ve anlatma becerilerinin birbirinin tamamlayıcısı olması yanında yazım, noktalama, telaffuz, dil bilgisi konu, kavram ve kurallarının bütünlüğü),
- Teori ve uygulamada bütünlük (ulaşılacak yeni bilgilerin uygulamalarla kavranması),
- Diğer derslerle bütünlük (diğer derslerle öğrenilenlerle ilgi kurma ve ilişkilendirme yapılması),
- Paydaşlarda bütünlük (okul yönetimi, aile, öğretmen ve öğrencilerin çalışmalarında uyumun olması),
- Öğretmenin uyguladığı yöntem ve tekniklerde bütünlük akla gelmelidir.

Bütünlük ilkesinin uygulama alanlarına bakıldığında; sürecin planlanması, amaç ve kazanımların dikkate alınıp uygun yöntem ve tekniklerle etkinliklerin gerçekleştirilmesi sürecinde yol göstericidir. Süreçte diğer derslerle ve ara disiplinlerle ilgi kurulması; tema, metin ve dil bilgisi konularının belirlenip işlenmesi; temel dil becerileri ile üst düzey dilsel, zihinsel ve sosyal becerilerin kazandırılması için sürecin doğru ilerletilmesinde bütünsel yaklaşımın işlevi büyüktür. Çalışmaların verimliliğinin belirlenmesinde farklı değerlendirme yöntem ve araçlarının kullanımı; süreklilik ve ardışıklık açısından öğretim kademeleri arasında kopukluğu önleme ve diğer yararları açısından öğrenme-öğretme sürecinde bütünlük ilkesinin işlevselliğini dikkate almak gerekir.

Şekil 1: Bütünlük İlkesi Kapsam Alanı

Dil Bilgisi Öğretiminde Yöntem

Dil bilgisi öğretiminde üzerinde durulması gereken en önemli nokta, dil bilgisi konu ve kurallarının kavratılmasında hangi yöntem(ler)in tercih edilmesinin uygun olacağı sorusunun açıklığa kavuşturulmasıdır. Dil bilgisi öğretiminde tercih edilen yöntemin uygunluğu öğrencilerin konu ve kuralı kavramasından öte, sürece bilişsel olarak etkin bir şekilde katıldığı için dil bilgisini sıkıcı bulmayacak ve işlevini sezip kavradığı yapıyı hem farklı metinlerde tanıyabilecek hem de kendi oluşturduğu metinlerde yerli yerince kullanabileceği dil bilinci kazanmış olacaktır. Bu açıdan dil bilgisi konu ve kurallarının öğretim sürecinde uygun yöntem takip etmenin önemi büyüktür.

Dil bilgisi; bir dilin dinleme/izleme, konuşma, okuma, yazma temel becerilerini destekleyen kurallar bütünüdür. Öğrenci açısından Türkçenin yapısını oluşturan ve işleyiş kurallarını tanımlayan bilgilere sahip olmak oldukça önemlidir; ancak daha da önemli olan bu kuralların konuşma, yazma, dinlemeyle ilgili dil etkinliklerinde uygulanmasıdır. Dolayısıyla dil bilgisi öğretimi kuramsal bilgilere değil, uygulamaya dayanmalıdır (MEB, 2006: 7). Sahip olduğu öneme rağmen Türkçe dil bilgisi öğretimi yeterli seviyede gerçekleştirilememektedir. Dil bilgisi öğretimi sadece bilgi sunumu olarak görülmekte; sunulan bilgilerin davranışa dönüştürülerek uygulamaya geçirilmesi ihmal edilmektedir (Kaygusuz, 2006: V). Sever, programı kaynak gösterdiği bir alıntısında bu konuda şunları aktarmaktadır (2003: 33): Dil bilgisi etkinliklerinin amacı, bu alandaki bilgileri, kuralları öğretmek değildir. Dil bilgisi etkinlikleriyle amaçlanan; doğru konuşmayı, doğru yazmayı, doğru anlama ve anlatmayı sağlayacak işlevsel bir öğretimi gerçekleştirmektir. Öğretim için çıkış noktası metin olmalı; dil bilgisi çalışmaları, sınıf düzeyine uygun biçimde, öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini geliştirme anlayışıyla Türkçe öğretiminin doğal bir parçası olarak gerçekleştirilmelidir.

Genel olarak eğitimcilerin belirttiği gibi dil bilgisi öğretiminde dilbilgisel yapıların işlevlerinin sezdirilip kavratılmasında metin ve örnek temelli tümevarım yöntemi kullanılmalıdır.

Dil Bilgisi Öğretimi ve Tümevarım Yöntemi

Dil eğitimi metinler yoluyla yapılır. Dil eğitiminin niteliği, (dil dersinin) bir bilgi dersi değil, beceri dersi olmasında yatar. Dil eğitimi sürecinde amaçlara ulaşmak üzere kullanılan en yaygın araç, çeşitli türlerdeki metinlerdir. Dil bilgisi kuralları, kendini, en fazla dilin kullanım alanı olan yazılı ve sözlü metinlerde gösterir. Bundan hareketle dil bilgisi öğretiminde dilin uygulama sahası olan metinlerden hareket edilmesi aynı zamanda dil kurallarının ortaya çıkış sistematiğine uygun bir yaklaşıma öğretim yapılması anlamına gelir. Bu durumda yapılan dil bilgisi öğretimi, metne dayalı dil bilgisi öğretimi adını alır ki öğrenciye dilin kurallarını anlamlı bir bütün içerisinde sezdirmeyi esas alır. Bu yöntem dil bilgisinin kullanımına dayandığı için sonuçları da kullanıma yani uygulamaya dönük olur. Burada amaç, bazı kuralların ezberletilmesi değil, dil becerilerinin gelişimine katkıda bulunmaktır (Temizkan, 2012: 134-135).

Tümevarım yöntemi, gözleme, deneye ve araştırmaya dayandığı için öğrencilerde ezbercilik yerine bilimsel düşüncenin gelişmesine katkıda bulunur. Öğrencilere somut durum veya örneklerden hareketle bazı genellemeler yapma imkânı sağlar. Bu yöntemin Türkçe dil bilgisi öğretiminde önemli bir yeri vardır (Aşılıoğlu, 1993; Kavcar vd., 1998. Akt. Dolunay, 2012: 115). Tümevarım yöntemi takip edilerek kavratılan herhangi bir dil bilgisi konusunun/kuralının veya herhangi bir dilbilgisel yapının kalıcılığının sağlanması ve işlevsel kullanımı ve bütünlüğün sağlanması açısından tamamlayıcı bir çalışma olarak tümdengelim (çözümleme) yöntemine de başvurulabilir. Göçer'e (2008: 118) göre dil bilgisi öğretiminde en fazla kullanılan yöntemlerden biri, belki de en önemlisi tümevarım yöntemidir. Tümevarım yöntemi ile öğretilmeye çalışılan dilbilgisel konu, kavram ve kuralların pekiştirilmesi, işlevsel ve kalıcı öğrenme ile dil becerilerinin etkin kullanılmasında katkısının sağlanması, çözümleme yönteminin amaca uygun bir biçimde uygulanmasına bağlıdır. Bu bakımdan çözümleme çalışmalarını tümevarım yönteminin bir bütünleyicisi, bir tamamlayıcısı olarak düşünmek ve öğrencilerin cümlede bulunan dil bilgisel yapıların işlevlerini, çözümleme etkinlikleriyle sezmeleri ve içselleştirmeleri büyük önem taşımaktadır. Tümevarım ve çözümleme yöntemlerinin bütünsel bir anlayışla uygulanması, öğrencilere edindikleri bilgileri beceriye dönüştürme ve dil becerilerini daha etkin biçimde kullanma niteliğini de kazandırabilmektedir.

Dil bilgisi öğretimi ilkokuldan üniversiteye kadar tüm eğitim kademelerinde öğretildiği hâlde, öğretmenler öğrencilerin dil bilgisi açısından yetersiz olduklarını vurgulamaktadırlar. Bu kadar uzun eğitimden geçen öğrencilerde var olduğu söylenen eksikliklerin bir sebebi olması gerekir (Başkan, 2003: 354). Aydın da 'Öğretim kurumlarında dil bilgisi öğretiminden niçin olumlu sonuç alınamamaktadır?' şeklinde bir soru sormakta ve şöyle devam etmektedir. Taylor (1986) araştırmasında, öğretmenlerin dil bilgisini 'kendilerine öğretildiği biçimde öğrettikleri' ve başarısızlığın 'dil bilgisini yeteri kadar uzun ve yeteri kadar açık öğretilmemesine dayandığı bilgisini aktarmaktadır (1999: 27). Başkan ve Aydın'ın ifadelerine bakıldığında işaret edilen unsurun dil bilgisi öğretiminde takip edilen yöntemin yerinde olup olmadığı durumudur. Şu hâlde, okullarımızda verilen dil eğitimi çerçevesinde dil bilgisi yeterliğinin kazandırılması, uygun yöntem seçimine bağlıdır.

Karahan (2009: 25), 1930, 1949, 1952, 1956 ve 2006 Türkçe öğretim programlarını taradığı çalışmasında 'yapılan tavsiye ve uyarıların konuların sıralanışına değil, işlenişine yönelik bir yöntem uyarısı olduğunu anlamak için programlara bakmak yeterlidir.' demektedir ve şu şekilde devam etmektedir: Dil, kavramlar sistemi değil, bir bildirim ve iletişim sistemidir. Bildirim ve iletişim kelime ile değil cümle ile sağlanır. "Cümle", dil bilgisi öğretiminde sıra bakımından öncelikli olmalıdır. Öğretim programında daha sonra cümlenin başka cümlelerle kurduğu "bütün"e, yani "cümle üstü birimler"e yer verilmeli, bunu cümlenin yapısında yer alan kelime ve kelime grupları ile bunların yapı ve işlev özellikleri izlemelidir (Karahan, 2009: 28-29). Dil bilgisi kuralları, ancak ve ancak, birden çok sözcüğün birbiriyle bağlantılı olması sonucunda ortaya çıktıklarına ve böyle tanımlandıklarına göre, bir tek yalın sözcüğün dil bilgisinden söz edilemez (Başkan, 1975: 435). Vardar'a (1983) göre, bir cümleyi anlamak "içerdiği çeşitli sözcükleri birleştiren bağımlılıklar bütününe kavramak" demektir (Akt. Karahan, 2009: 29).

Şekil 2: Dil Bilgisi Öğretiminde Tümevarım Yönteminin Betimsel Çerçevesi

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dil bilgisi; bir dilin okuma, dinleme/izleme, konuşma, yazma temel becerilerini destekleyen kurallar bütünüdür. Öğrenci açısından Türkçenin yapısını oluşturan ve işleyiş kurallarını tanımlayan bilgilere sahip olmak oldukça önemlidir; ancak daha da önemli olan bu kuralların konuşma, okuma, yazma, dinlemeyle ilgili dil etkinliklerinde uygulanmasıdır. Dolayısıyla dil bilgisi öğretimi kuramsal bilgilere değil uygulamaya dayanmalıdır. Dil bilgisi konularının anlama olan katkısına özellikle dikkat edilmesi, konuların birer beceriye dönüşmesine yardımcı olacaktır. Bu bağlamda konuların konuşma ve yazma becerileriyle ilişkilendirilmesi gerekmektedir (MEB, 2006: 7-8). Onan, Türkçe öğretim programında dil bilgisi konularının anlama olan katkısına özellikle dikkat edilmesi ve konuların birer beceriye dönüşmesine yardımcı olacağı fikrine dikkat çekerek sarmal anlayışı ifade eden bu görüşün öğretim programında yeterince detaylandırılmadığını oysa Türkçe öğretmenlerinin dil bilgisi ve diğer öğrenme alanları arasındaki etkileşimler konusunda yönlendirilmeye ihtiyaçları olduğunu vurgulamıştır (2012b: 33).

Dil bilgisi (öğretiminin) amacı, öğrencilere sadece bilgi vermek değil, daha çok onlara bu bilgileri kullanabilme alışkanlığı ve davranışı kazandırmaktır. Türkçe dersinin çalışma alanları olan konuşma, okuma, anlama ve anlatmaya yardımcı olmayan dil bilgisi öğretimi yanlıştır. 'Faydalı dil bilgisi' anlayışıyla hareket edilmeli, bunun için belli ilkeler çerçevesinde öğrenciye beceri kazandırmaya uygun yöntemler kullanılmalıdır (Sağır, 2002: 82). Dil bilgisi, dilin kurallarını öğreten bir bilgi alanıdır. *Dil, kurallarla öğretilemez; yaşayarak veya kullanılarak öğretilir* (Binbaşoğlu, 1975: 120). *Bir dili doğru ve güzel konuşmak; doğru ve düzgün yazabilmek için gerekli kuralları öğreten bilgiye dil bilgisi* denir (Yüzbaşoğlu ve Yüzbaşoğlu: 1984: 8). Tanımlardan da görülebileceği gibi dil bilgisi öğrenme alanının dilin etkin kullanımında önemli yeri vardır. Ama dilin kullanımında önemli yeri olan kuralların öğretimi ve öğreniminde göz önünde tutulması gereken en önemli şey dilin yaşayarak veya kullanılarak öğrenileceği, kurallarla öğretilmeyeceği ilkesidir. Nitekim yukarıda yapılan tanımlarda, dil bilgisi öğretiminin, *becerilerin etkili bir şekilde kullanımına yapacağı katkı oranında amaca hizmet edeceği ve önemli işlev göreceği* düşüncesinin altı çizilmiştir. Dil bilgisi kurallarının işlevi, trafik kurallarının işlevi gibidir. Ezbere bilmek yetmez, bilinen kuralların günlük yaşamda uygulanması gerekir.

Dil bilgisi öğretimi, bir amaç değil öğrencilere dört temel dil becerisini kazandırmada yararlanılabilecek bir alan olarak değerlendirilmektedir (Dolunay, 2010: 283). Dil bilgisi, üst (düzey) zihinsel becerilerin kullanılmasında, dilin organize ve mantıklı yapısının kavratılmasında araçtır. Dil bilgisi, statik kurallar bütünü olarak algılanmamalıdır. Dil, nasıl canlı bir varlık ise dil bilgisi alanı da değişken bir yapıdadır. Dil bilgisi sadece dili şekil açısından tanıtan bir bilim değil, aynı zamanda düşünmeye yardımcı; dinleme, okuma, konuşma ve yazma (beceri) alanlarının sistematik, bütüncül eğitimini tamamlayıcı niteliktedir. Tüm dil etkinliklerinin düzenleyicisi, tümleyicisi ve ayrılmaz bir parçasıdır (Güney ve Aytan, 2012: 3). Bu açıdan dil bilgisi öğretimi, dili, kurallarının kavratılması yoluyla etkin ve bir bütünlük içerisinde kullanımına imkân veren işlevsel ve dinamik bir yapının sezdirilmesi işidir. Kaygusuz, yaptığı çalışma sonucu Türkçe dil bilgisinin yapısı gereği ezberlenerek değil, mantık çerçevesinde öğretilmesi gereğini dile getirmiş ve bu kuralların öğretmen tarafından açıklanması yerine öğrencilere sezdirilmesini, Türkçe dil bilgisi öğretiminin biçimsellikten kurtarılarak işlevsellik kazandırılması amacıyla okuma, dinleme, konuşma ve yazma etkinlikleriyle birlikte gerçekleştirilmesini (2006: 190) önermiştir. Yeni dil bilgisi, öğrencinin dilin işlev ve kurallarını aktif olarak öğrenmesi, dilin mantığını ve işleyişini keşfetmesi, bunları okuma ve yazma çalışmalarında kullanması üzerine odaklanmıştır. Yeni dil bilgisi eğitimle harmanlanmış, yazım kuralları, kelimeleri daha iyi okuma ve yazma, dil ve zihinsel becerileri geliştirme gibi etkinliklerle birlikte yürütülmektedir. Böylece dil bilgisi okulda yeni bir anlam kazanmakta, etkinliklerle öğretilmekte ve bunlar dil öğrenme alanının etkinlikleriyle birleştirilmektedir. Bu yaklaşımda (öğrenen) bir dili öğrenirken onun kurallarını ezberlemek yerine mantığı keşfedilmektedir (Guay, 2011. Akt. Güneş, 2013b: 174).

İlgili alanyazında da vurgulandığı gibi, araştırmada, dil bilgisi konu ve kurallarının öğretimi ve kavratılması çalışmalarında genel olarak karma yöntem anlayışıyla hareket edilebileceği, ancak temel yöntemin, buluş yoluyla kavra(t)ma yaklaşımı ve işlevsel dil bilgisi anlayışı çerçevesinde tümevarım yönteminin takip edilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca, dil bilgisi konu, kavram ve kurallarının öğretiminde bütünlük ilkesiyle hareket edileceği sıklıkla vurgulanmıştır. Bu ilke, yaklaşım ve yöntemle hareket edilerek kavratılan dilbilgisel bir yapının, temel dil becerilerinin etkin kullanılmasında işlev göreceği, amacın da bu olması gerektiği açıktır. Güney ve

Aytan'a (2012: 4) göre, dil bilgisi öğretimi; dinleme, konuşma, okuma ve yazma (beceri) alanlarından kopuk değildir. Dil bir bütün olduğuna göre, dil bilgisi öğretimi tüm öğrenme (ve beceri) alanlarıyla iç içe olmalıdır. Bütünlükçü yapıda yürütülen dil bilgisi öğretimi daha nitelikli sonuçlar ortaya çıkarır.

ÖNERİLER

Türkçe dersi bir bilgi dersi değil, anlama ve anlatma yetenekleri çerçevesinde beceri geliştirme dersidir. Bu bağlamda duygu ve düşüncenin geliştirilip derinlik kazanmasında; hayal, tasarı ve isteklerin dile getirilmesinde gerekli olan becerileri geliştirme dersidir. Dil bilgisi, becerilerin etkin ve amaca hizmet edecek şekilde kullanımına katkı veren bir rezerv alandır. Dil bilgisi öğretimi de bir amaç değil, dilin kurallarının kazandırılmasıyla okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerin etkin kullanılmasına aracılık edecek önemli bir araç anlayışıyla yürütülmelidir. Öyle ise, dil bilgisi yapıları kazandırılıp geliştirilmesine aracılık edeceği becerilerin kazandırılması süreci içerisinde, becerilerle iç içe ve işlevleri metin içerisinden sezdirilerek kavratmayı gerektiren işlevsel dil bilgisi öğretimi anlayışıyla yürütülmelidir. Dil bilgisi öğretimi öğrencilerde farklı bir ders algısı oluşturmamak için kesinlikle ayrı bir dersmiş gibi müstakil bir derste yürütülmemelidir.

Türkçe öğretiminde kavratılması hedeflenen dil bilgisi konu, kavram ve kurallarının mutlaka okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi etkinlikleri içerisinde ve iç içe bütünlük anlayışıyla yürütülmelidir. Etkinliklerin gerçekleştirilmesi sırasında yazım, noktalama, sözcük bilgisi, cümle bilgisi, doğru söyleyiş özellikleri vb. bilgi ve beceri alanlarına yönelik bilgi ve açıklamalarla öğrencilerin dikkatleri çekilmeli ve öğrenme/-öğretme etkinlikleri bütünlük anlayışıyla gerçekleştirilmelidir.

Becerilerle birlikte yürütülmeye çalışılan dil bilgisi öğretiminde metinden yararlanılmalıdır. Dil bilgisi öğretiminde yöntem; tanım-örnek (öğretmen) - pekiştirme amaçlı tekrar örnek (öğrenciler) çizgisinde yürütülen tümdengelim yöntemi değil, öğretmenin rehberliğinde ve metin aracılığı ile gerçekleştirilen etkinlikler çerçevesinde öğretmenin ipucu verdiği, öğrencilerin keşfederek sonuca gittiği, kurala varıp tanımı en son oluşturduğu buluş yoluyla öğretim yaklaşımı çerçevesinde tümevarım yöntemi kullanılmalıdır.

Not: Bu çalışma, 04-06 Eylül 2014 tarihinde Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde düzenlenen 23. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sunulan sözlü bildiri temel alınarak oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aydın, Ö. (1999). Orta Okullarda Dil Bilgisi Öğretimi Üzerine Öğretmen Görüşleri. *Dil Dergisi*, 81, 23-29.
- Başkan, Ö. (1975). Yabancı Dil Öğretiminde Dil Bilgisinin Yeri. *Türk Dili*, 285, 435-438.
- Başkan, Ö. (2003), *Bildirişim (İnsan-Dili ve Ötesi)*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Binbaşıoğlu, C. (1975). *Özel Öğretim Yöntemleri* (3. Baskı). Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
- Demirel, Ö. ve Şahinel, M. (2006). *Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi* (7. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Dolunay, S. K. (2010). Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı ve Önemi. *TÜBAR-Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 275-284.
- Dolunay, S. K. (2012). Dil Bilgisi Öğretiminde Temel Yaklaşımlar, Yöntemler ve Teknikler (ss. 105-127); *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi* (Ed. M. Özbay). Ankara: Pegem Akademi.
- Göçer, A. (2008). Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Çözümleme Yönteminin Kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (10), 101-120.

- Göğüş, B. (1978). *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*. Ankara: Kadioğlu Matbaacılık.
- Güneş, Firdevs (2013_a). *Türkçe Öğretimi: Yaklaşım ve Modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Güneş, F. (2013_b). Yapılandırıcı Yaklaşımla Dil Bilgisi Öğretimi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*. 9 (3), 171-187.
- Güney, N. ve Aytan, T. (2012). *Aktif Öğrenme Teknikleriyle Dil Bilgisi Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- İşcan, A. (2007). İşlevsel Dil Bilgisinin Türkçe Öğretimindeki Yeri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 253-258.
- Karahan, L. (2009). Dil Bilgisi Öğretiminde Bütün-Parça İlişkisinin Önemi. *Turkish Studies*, 4 (8), 23-30.
- Kaygusuz, T. (2006). İlköğretim İkinci Kademedeki Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi 6, 7 ve 8. Sınıflar Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.
- Onan, B. (2012_a). Dil Bilgisi Öğretiminde Temel İlkeler ve İzlenen Aşamalar (ss. 71-102); *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi* (Ed. M. Özbay). Ankara: Pegem Akademi.
- Onan, B. (2012_b). Dil Bilgisi ve Okuma Öğrenme Alanları Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Analiz Çalışması. *İdil Dergisi*, 1(3), 30-47.
- Sağır, M. (2002). *Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sever, S. (2003). Türkçe Öğretiminde Yeni Yapılanma Çalışmaları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 27-38.
- Temizkan, M. (2012). Metin Temelli Dil Bilgisi Öğretimi ve Uygulamaları (ss. 129-151); *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi* (Ed. M. Özbay). Ankara: Pegem Akademi.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (2. Basım), İstanbul: ABC Kitabevi.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri: Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yaman, H. (2009). *Kavram Haritalarıyla Dil Bilgisi Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yüzbaşıoğlu, N. ve Yüzbaşıoğlu, M. (194). *Uygulamalı Kolay Dil Bilgisi* (8. Baskı). Ankara: Serhat Yayınevi.